

Тетяна ЧАЮК,

orcid.org/0000-0001-5318-688X

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри іноземних мов

юридичного факультету

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) *t.chaiuk@knu.ua*

Оксана БОРИСОВИЧ,

orcid.org/0000-0001-8709-2849

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації

Інституту філології

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) *o.borysovych@knu.ua*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ШЕКСПІРИЗМІВ

Статтю присвячено наданню загальної характеристики крилатих шекспірівських виразів та визначенню їх класифікації. Установлено причини поширення цих виразів в англійській мові, а також з'ясовано критерії, за якими вони характеризуються і класифікуються науковцями.

Крилаті шекспірівські вирази, чи шекспіризми, є сталими виразами з частково чи повністю переосмисленим значенням. Вони віддзеркалюють особливості світосприйняття їх автора, дають змогу зрозуміти історію, культуру, побут людей, взаємовідносини епохи життя та діяльності В. Шекспіра. Головними причинами поширення цих одиниць в англійській мові є оригінальність і зрозумілість їх значення, популярність творів їх автора.

Шекспіризми розрізняють за типом трансформаційних змін, яких вони зазнали в процесі свого функціонування та внаслідок процесу розвитку англійської мови. Більшість шекспіризмів відносять до афористичних та універсальних, таких, що зберегли свою оригінальну форму в англійській мові й донині. Деякі шекспіризми містять архаїчні одиниці. Окремі з них мають також варіанти, в яких архаїзми було змінено на нові лексичні одиниці.

Розрізняють також шекспіризми, що зазнали кваліфікативних, тобто якісних, змін, а також квантифікативних, тобто кількісних, змін. Кваліфікативні зміни представлені замінами деяких лексичних компонентів шекспіризмів, а також змінами порядку слів у них. У ході свого функціонування та розвитку англійської мови окремі шекспіризми отримали додаткові значення, змінили своє стилістичне забарвлення. Квантифікативні зміни виявляються у скороченні цих виразів, опущенні їхніх окремих компонентів або додаванні нових.

Шекспіризми розрізняють також за жанровою специфікою творів, в яких вони використовуються, гендерними характеристиками їх персонажів. Отже, розрізняються шекспіризми, що застосовуються в комедійних і трагедійних творах В. Шекспіра, а також шекспіризми чоловічого та жіночого мовлення. У трагедіях ці одиниці є невід'ємними компонентами чоловічого мовлення, тоді як у комедіях видатного англійського драматурга шекспіризми є типовою ознакою жіночого мовлення.

Ключові слова: англійська мова, кваліфікативні та квантифікативні зміни, класифікація, шекспіризм.

Tetyana CHAIUK,

orcid.org/0000-0001-5318-688X

Candidate of Philological Sciences,

Assistant Professor at the Foreign Languages Department

of the Faculty of Law

Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine) *t.chaiuk@knu.ua*

Oksana BORYSOVYCH,

orcid.org/0000-0001-8709-2849

Candidate of Philological Sciences,

Assistant Professor at the Department of English Philology and Intercultural Communication

Institute of Philology

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine) o.borysovyich@knu.ua

GENERAL CHARACTERISTICS AND CLASSIFICATIONS OF SHAKESPEAREANISMS

The article deals with the problem of Shakespearian catch phrases. The purpose of this article is to give general characteristics and classifications of these phrases, determine the reasons for their spreading in the English language and clarify the criteria according to which they are classified by scholars.

Shakespearian catch phrases, or shakespeareanisms, are set expressions with fully or partially rethought meanings. Such phrases reflect features of authorial perception of the world. They promote understanding of peculiar features of history, culture, people's everyday life, as well as their relationships in the epoch of life and activity of W. Shakespeare. Originality and intelligibility of their meanings, popularity of literary works in which they are used are considered to be main reasons for their spreading in the English language.

Shakespeareanisms are differentiated according to types of transformational changes they underwent in the course of their functioning and development of the English language itself. Most of them are thought to be aphoristic and universal. Such phrases have retained their original form till now. Some of them contain archaic units. Among them modern variants with non-archaic units are differentiated.

Shakespeareanisms are also differentiated into phrases with qualitative and quantitative changes. Qualitative changes are represented by changes of some of their lexical components, as well as changes in their word order. Some of Shakespearian catch phrases acquired additional meanings and changed their stylistic colouring in the course of their functioning and development of the English language. Quantitative changes are revealed in shortening of such phrases, omitting or adding of some of their elements.

Shakespeareanisms are differentiated by the genre specificity of the literary works in which they are used, as well as by gender characteristics of their characters. Thus, catch phrases of Shakespearian comedies and tragedies as well as shakespeareanisms of male and female speech are differentiated. In tragedies such phrases are an integral part of male speech, whereas in comedies they are typical for female speech.

Key words: the English language, qualitative and quantitative changes, classification, shakespeareanisms.

Постановка проблеми. Епоха Шекспіра мала виняткове значення для формування англійської літературної мови, оскільки саме в той період відбувався її інтенсивний розвиток і збагачення. Активним у XVI–XVII століттях був процес творення нових сталих виразів, значна кількість яких з'явилася в англійській літературній мові завдяки творчості Вільяма Шекспіра, тих крилатих виразів і фраз, котрі створив і використав видатний драматург у своїх творах. Подібні одиниці не тільки неодноразово застосовувалися видатними письменникам, а й назавжди залишилися в англійській мові як сталі словосполучення – шекспіризми. Проте ще й дотепер питання крилатих шекспірівських виразів вважається не до кінця вивченим.

Аналіз досліджень. Шекспірівські крилаті вирази (шекспіризми) займають друге місце після Біблії за своєю кількістю в англійській мові. Дослідники вважають, що важко встановити, коли саме відбулася фразеологізація одиниць, які згодом отримали назву «шекспіризми» (Крымова, 1999: 16; Луков, 2004: 389). Визначають також різні причини поширення шекспіризмів в англійській мові (Ярцева, 1964: 35; Garber, 2005: 17).

Незважаючи на популярність шекспіризмів, їх поширення та закріплення в англійській мові, ще й дотепер у світовій науково-дослідницькій літературі не існує їх єдиної класифікації. Визначаючи особливості лексико-граматичної та змістовно-семантичної організації крилатих виразів, шекспірознавці по-різному характеризують, класифікують та типологізують ці одиниці (див., напр., Аникст, 1993: 17; Морозов, 1964: 18; Bloom, 1999: 34).

Мета статті – надання загальної характеристики шекспіризмам, визначення причин їх закріплення та поширення в англійській мові й аналіз тих класифікацій цих одиниць, що існують у сучасному шекспірознавстві.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що під шекспіризмом у широкому сенсі розуміють ідейно-естетичний напрям дослідження творчої спадщини В. Шекспіра (Захаров, 2003: 26). У широкому значенні термін «шекспіризм» було введено в науковий обіг П. В. Анненковим (Анненков, 1983: 64). У нашому дослідженні під шекспіризмами, слідом за В. Г. Кримовою, будемо розуміти створені В. Шекспіром сталі вирази

з частково чи повністю переосмисленим значенням, які залишилися та поширилися в англійській мові (Крымова, 1988: 7).

Сьогодні нараховують сто п'ятдесят два шекспіризми (Garber, 2005: 17). Більшість із них зустрічається у творах письменника лише один раз, і форма цих одиниць є фіксованою, наприклад: *the observed of all observers* – об'єкт загальної уваги; *our withers are unprung* – хула нас не зачіпає; *to the manner born* – звиклий з пелюшок, природжений; *the seamy side* – зворотний бік; *to make assurance double sure* – для більшої певності; *to speak daggers* – говорити зі злістю; *a fool's paradise* – примарне щастя, світ фантазій; *the green-eyed monster* – чудовисько із зеленими очима, заздрість; *more sinned against than sinning* – людина, незаслужено скривджена; *the be-all and end-all* – те, що заповнює життя, все в житті; *eat somebody out of house and home* – розорити людину, живучи за її рахунок; *give the devil his due* – віддати належне супротивнику; *midsummer madness* – запаморочення, чисте божевілья; *the milk of human kindness* – «бальзам прекраснодушності»; *paint the lily* – досл. «нідфарбовувати колір лілії», тобто намагатися покращити чи прикрасити щось, що не потребує покращення чи прикрашання; *to one's heart's content* – вволю, скільки душі завгодно; *a triton among the minnows* – гігант серед пігмеїв; *the wish is father to the thought* – бажання породжує думку, люди залюбки вірять тому, що самі бажають.

Поширення подібних виразів в англійській мові пов'язано з популярністю творів В. Шекспіра. Окрім того, видатний драматург застосував та популяризував у своїх творах також ті стали вирази, які існували до нього, наприклад: *care killed a cat* («*Much Ado About Nothing*») – турбота до добра не доводить, не робота старить, а турбота. Згідно з повір'ям, у кішки дев'ять життів, саме тому за аналогією з виразом, популяризованим В. Шекспіром, було створено вираз *curiosity killed a cat* – цікавість до добра не доводить, багато будеш знати, скоро постарієш. Вираз *out of joint* – той, що прийшов у розлад, не в порядку, – популяризований В. Шекспіром, був зафіксований у непрямому значенні у Великому Оксфордському словнику ще у 1415 році, за сто вісімдесят років до появи «Гамлета», в якому його було використано автором твору (Луков, 2004: 391). Низка зворотів, які походять з Античності, також надійшли в англійську мову через твори В. Шекспіра, наприклад: *sweets to the sweet* – прекрасне – прекрасній (люб'язне звернення при піднесенні подарунка).

Причиною того, що багато крилатих вира-

зів закріпилися в літературній англійській мові та стали її надбанням, є не тільки вплив на мову, що здійснив В. Шекспір, а й підхід, який застосував великий драматург, вирішуючи проблему розширення словника. Торкаючись багатьох тем і сфер життя, він практично не використовував у своїх творах слова з вузьким, спеціалізованим значенням, які були б зрозумілими лише знаті, а знаходив ті слова, які розуміла більшість людей, у тому числі й простолюдини, оскільки за часів В. Шекспіра театр в Англії залишався єдиною доступною для людини розвагою та джерелом інформації. Саме тому будь-який глядач повинен був розуміти зміст і значення шекспірівських слів та виразів зі сцени. Так, наприклад, дієслово *to breathe* у творах В. Шекспіра з'являється в значеннях «дихати», «відпочивати», «жити», «говорити», «обговорювати», «займатися фізичними справами», а прикметник *gross* використовується зі значеннями «великий», «масивний», «грубий», «неприсстойний», «відчутний», «явний», «цілий», «глухий».

Безумовно, роль В. Шекспіра в розвитку англійської мови не можна недооцінювати, оскільки вона виявляється не тільки в збагаченні та оновленні її словникового складу, а й у створенні шекспіризмів – крилатих фраз, виразів, прислів'їв і приказок, що відбивають особливості світобачення та світосприйняття великого англійського драматурга, дають змогу зрозуміти особливості культури, побуту та епохи часів його життя та творчої діяльності. Виступаючи своєрідними прикрашальними засобами мовлення його персонажів, шекспіризми, запозичені з його видатних творів, стають загальноновживаними одиницями англійської мови, а тому використовуються і нині. Уживання шекспіризмів іншими авторами свідчить про популярність та влучність цих виразів.

Науковці пропонують різні класифікації шекспіризмів. Найбільш поширеною серед них є класифікація О. О. Анікста, яка базується на типі трансформаційних змін (їх відсутності), яких зазнали крилаті шекспірівські вирази із плином часу (Аникст, 1993: 12–14). Окремі науковці пропонують класифікувати подібні одиниці за жанровою специфікою першотворів, у яких вони використовуються (Морозов, 1964: 14–15), та гендерними характеристиками персонажів цих творів (Каплуненко, 2000: 13).

За спостереженнями О. О. Анікста (Аникст, 1993: 12) та О. Ю. Куніциної (Куніцина, 2004: 108), більшість шекспірівських виразів є афористичними та належать до універсальних, наприклад: *neither a borrower nor a lender be* – в борг не бери та не давай; *brevity is the soul of wit* – стислість – сестра таланту; *suit the action to the word, the word to the action* – підкріплюйте

слово ділом, *out of joint* – у розладі, не в порядку, *sweets to sweets* – прекрасне прекрасному (прекрасній). Проте не всі з них зберегли свою оригінальну форму. У зв'язку із цим шекспірознавці розрізняють *кваліфікативні*, тобто якісні, зміни (трансформації) компонентів шекспірівських фраз та *квантитативні*, тобто їх кількісні зміни (трансформації) (Garber, 2005: 19). Квантитативні зміни виявляються у виразі *at one fell swoop* – одним ударом, одним махом, в один момент, відразу, який почав використовуватися у вигляді *at one swoop*; *(this) mortal coil* – мирська суєта; *shuffle off this mortal coil* – залишити цей тлінний світ, звести рахунки з життям.

Квантитативні зміни спостерігаються у виразі *to wear one's heart upon one's sleeve for days to peck at* – виставляти напоказ свої відчуття (душа нарозхрист), що використовується в сучасній англійській мові у скороченому вигляді: *to wear one's heart upon one's sleeve*. Замість прийменника *upon* у ньому може застосовуватися також прийменник *on*, наприклад: *It's lovely to be able to tell the world what she means to me. Howard adds: «I never back off from showing my emotions whatever they are. I think if we all wore our hearts on our sleeves a bit more we'd all get on a lot better»* (цит. за Garber, 2005: 21).

Необхідно зазначити, що заміна прийменників є поширеним прийомом трансформування, якого з тих чи інших причин зазнали шекспірівські вирази з плином часу, наприклад: *cry content with* (первинно *to*) – висловити радість, відчувати задоволення; *till the crack of doom* (первинно *to*) – без кінця, до безкінечності, до другого пришестья; *to put girdle round the earth* (первинно *about*) – подорожувати по світу. Шекспірівські вирази змінювалися протягом часу і шляхом додавання компонентів. Так, наприклад, у крилатому виразі *more honoured in the breach than the observance* – частіше порушується, ніж спостерігається (... *to my mind the afternoon call is a convention more honoured in the breach than the observance* – Hamlet) пізніше було додано другий прийменник *in*, унаслідок чого виник його варіант: *more honoured in the breach than in the observance*.

Такий шекспіризм, як *the better part of valour is discretion* (одна з прикрас хоробрості – скромність), існує у сучасній англійській мові зі зміненним порядком слів: *discretion is the better part of valour*; у той час як шекспіризм *somebody's memory is green* (ще свіже у чийсь пам'яті) трансформувався в англійській мові у вираз *smth is green in smb's memory*; крилатий вираз *to give smb. pause* (приводити когось у замішання, примусити замислитися) використовується в англійській мові як *to give pause to somebody*, тоді як вираз *as night*

follows day – неминуче, невідворотно, як зміна дня чи ночі отримує нову форму *follow as night the day*.

Шекспіризми закріплені у словниках, як правило, у первісному вигляді, але у сучасній англійській мові в них вносяться ті чи інші зміни. Шекспіризми можуть використовуватися у скороченому вигляді, отримувати лексичні варіанти чи додаткові значення, змінювати стилістичне забарвлення. Так, наприклад, крилатий вираз *lay not that flattering unction to your soul* (не зваблюй себе надією, не тишся приємною думкою) закріплено у словнику О. В. Куніна, як *to lay a flattering unction to one's soul*, тобто *тишити себе приємною думкою* (Кунин, 2001: 312). Зворот *more honored in the breach than the observance* (частіше порушується, ніж дотримується) (Кунин, 2001: 388), навпаки, є прикладом шекспіризму з додаванням прийменника *in*, який було внесено пізніше. У словниках цей крилатий вираз було закріплено так: «*more honored in the breach than in the observance*». Цей вираз було використано Шекспіром у сполученні з лексемою *custom*. У сучасній англійській мові сполучуваність цього шекспіризму значно розширилася, і він використовується для позначення того, що частіше порушується, ніж чого дотримуються. Такий загальновідомий шекспірівський вираз, як *something is rotten in the state of Denmark* (не все гаразд у Данському королівстві), використовується у сучасній англійській мові не тільки стосовно Данії, а й під час оцінки будь-якої ситуації, що знаходиться у безладі. Сьогодні в англійській мові цей вираз отримав значення «щось негаразд».

У сучасній англійській мові також використовуються шекспіризми, до складу яких входять застарілі слова, тобто архаїзми, наприклад: *from whose bourne no traveller returns* – там, звідкіля ніхто ще не повертався (тобто в царстві смерті). Слово *bourne* є архаїзмом, позначає межу та використовується у сучасній англійській мові лише в зазначеному крилатому виразі.

Багато шекспіризмів здобули в сучасній англійській мові свої лексичні варіанти, наприклад: *applaud* (или *cheer*) *to the echo* – шумно, захоплено аплодувати, улаштувати шумну овацію; *the ills that flesh is heir to* – негаразди, удари долі, недуги; *get* (*have, take, catch*) *smb. on* (*upon*) *the hip* – тримати когось у руках, бути господарем становища, мати когось у своїй владі.

Розширення сполучуваності словосполучення *every inch* спостерігається в шекспіризмі *at every inch a King* (King Lear) – король із голови до ніг, справжній король. Визначене словосполучення почало пізніше використовуватися в англійській мові з різними іменниками та стало поширеним

у XVII–XVIII століттях, наприклад: *I tremble every inch of me* (H. Fielding); *He is a gentleman every inch of a gentleman* (W. Thackeray). Вираз *every inch* широко використовується і в літературі XX століття, зокрема: *He is a Harford, every inch of him* (O. Wilde); *He looked every inch a brigand* (S. Maugham) (цит. за Bloom, 1999: 124).

За спостереженнями шекспірознавців, у сталих виразах, що з'явилися в англійській мові завдяки В. Шекспіру, відбулися заміни лексичних компонентів. Так, наприклад, замість дієслова *buy* в крилатому виразі *to buy golden opinions* – *заслужувати сприятливу, втішну думку про себе, викликати захоплення* (... *He hath honour'd me of late; and I have bought golden opinions from all sorts of people* (Macbeth)) у сучасній англійській мові використовується дієслово *win* (*I don't want to use hackneyed phrases, but the fact is I can't say it any other way, he'd won golden opinions.* – S. Maugham) (цит. за Bloom, 1999: 125).

До інших прикладів можна віднести також такі вирази: *to be food for worms* (*to be meat for worms*) – *бути їжею для хробаків, бути мертвим*; *to set (put) a stone rolling* – *вступати на небезпечний шлях*; *the devil can cite (quote) scripture for his purpose* – *чорт, якщо треба, може і на священне писання погодитися*. Вираз *to scotch, not kill a snake* (*тимчасово знешкодити*) – походить від репліки Геобальда в трагедії «Макбет» (дієслово *scotch* є заміною дієслова *scorch*) (цит. за Bloom, 1999: 127).

Крилаті вирази є типовою рисою мовлення і чоловіків, і жінок шекспірівських творів. Чоловіче мовлення характеризується такими виразами, як: *to gild refined gold, to paint the lily* (Salisbury – King John), *flesh is heir to* (Hamlet), *hit the mark* (Mercutio – Romeo and Juliet), *a Daniel come to judgment* (Shylock – The Merchant of Venice), *fetch and carry* (Launce – Two Gentlemen of Verona), *carry authority* (Henry VIII), *breathe one's last* (Somerset – King Henry VI), *thrust smth. down smb's throat* (Demetrius – Titus Andronicus), *the world's mine oyster* (Pistol – Merry Wives of Windsor), *the wheel is come full circle* (Edmund – King Lear), *a foregone conclusion* (Othello). Шекспірівським жінкам належать вирази *the seamy side* (Emily – Othello), *the primrose path of dalliance* (Ophelia – Hamlet), *(not) to have a word to throw at a dog* (Rosalind – As You Like It), *like patience on a monument* (Viola – The Twelfth Night), *enough to make the angels weep* (Isabella – Measure for Measure).

Примітною у зв'язку із цим є точка зору О. М. Каплуненко, який досліджує гендерні характеристики мовлення персонажів Шекспіра у безпосередньому зв'язку з жанровими ознаками творів видатного драматурга. За спостереженнями дослід-

ника, найбільшого контрасту досягає різниця між комедіями та трагедіями В. Шекспіра та мовленням його персонажів. У комедіях на відміну від трагедій жінки використовують більше шекспірівських крилатих виразів. У комедіях жінки більш дотепні, ніж чоловіки. Саме завдяки шекспірівським виразам вони постають як розсудливі, життєрадісний, веселі (Каплуненко, 2001: 15).

У трагедіях шекспіризми є передусім характерною ознакою мовлення чоловіків, які розмірковують за допомогою крилатих виразів про справедливість та її відсутність, себе та своє місце в житті, боротьбу з оточуючим світом та самим собою, наприклад: король Лір (*more sinned against than sinning; at every inch a king*), Отелло (*pride, pomp and circumstance; Othello's occupation gone*), Макбет (*golden opinions, sound and fury, signifying nothing*), Гамлет (*look before and after; the country from whose bourn no traveller returns; (not) to set one's life at a pin's fee*).

Крилаті шекспірівські вирази розмежовуються О. О. Анікстом (Аникст, 1993: 10) і О. Ю. Куніциною (Куніцина, 2000: 109), базуючись на критеріях універсальності та змінності:

– універсальні крилаті вирази (*to be or not to be* – *бути чи не бути*; *the observed of all observers* – *центр загальної уваги*; *our withers are unprung* – *хула нас не зачінає*; *to the manner born* – *звиклий із пелюшок*; *to make assurance double sure* – *для більшої певності*; *the seamy side* – *виворіт чогось, неприглядна сторона*; *to speak daggers* – *говорити зі злістю*; *a fool's paradise* – *примарне щастя, світ фантазій*; *the green-eyed monster* – *чудовисько із зеленими очима, заздрість*; *more sinned against than sinning* – *людина, звинувачена незаслужено*; *lofty and shrill-sounding throat* – *страшним голосом*; *to know a hawk from a handsaw* – *бути при здоровому глузді*, *вміти відрізнити елементарні речі*; *tender me a fool* – *мати за дурня*, *виставляти дурнем*; *prologue to the omen coming on* – *передвістя лихих подій*);

– крилаті вирази, що підлягли кваліфікативним змінам (*frailty, your name is woman* від *frailty, thy name is woman* – *тлінність – ім'я тобі жінка*; *something is wrong in the state of Denmark, від something is rotten in the State of Denmark* – *не все до ладу в Данському королівстві*; *this above all: yourself be true* від *this above all: to thine own self be true* – *що головне: будь вірним сам собі*; *canst work i' the earth so fast* – *підземний крім славно рве*);

– крилаті вирази, що підлягли квантитативним змінам (*the path of dalliance* від *the primrose path of dalliance* – *шлях до насолоди*; *at one swoop* (*at one fell swoop*) – *одним ударом, одним махом, в один момент, відразу*).

Висновки. Отже, крилаті шекспірівські вирази відіграли значну роль у розвитку англійської мови, поширившись та залишившись у ній назавжди. Причиною поширення та популярності шекспіризмів убачають у їх зрозумілості, влучності, популярності творів їх автора. Незважаючи на численні дослідження крилатих шекспірівських виразів, сьогодні питання класифікації цих одиниць у шекспірознавстві є відкритим. Застосовуючи різні критерії та підходи до їх класифікування, більшість науковців зосереджується на визначенні особливостей їх лексико-граматичної та змістовно-семантичної органі-

зації. Як результат, виникли класифікації, що базуються на типі трансформаційних змін, яких зазнали шекспіризми в процесі свого функціонування та внаслідок самого процесу розвитку англійської мови. Ці одиниці розрізняють за критеріями їх кваліфікативних та квантитативних змін. Класифікування шекспіризмів здійснюється також за жанровою специфікою першотворів їх використання, а також гендерними характеристиками їх персонажів.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в аналізі способів перекладу крилатих шекспірівських виразів українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аникст А. Эволюция стиля Шекспира. Москва : Просвещение, 1993. 94 с.
2. Анненков П. В. Литературные воспоминания / под ред. Н. К. Гей. Москва : Высшая школа, 1983. 276 с.
3. Захаров Н. В. Шекспир в творческой эволюции Пушкина. Jyväskylä : Jyväskylä University Printing House, 2003. 150 с.
4. Каплуненко О. М. Гендерные характеристики персонажей произведений В. Шекспира. Санкт-Петербург : Союз, 2000. 264 с.
5. Крымова В. Г. Шекспировское наследие. Ленинград : Политиздат, 1988. 212 с.
6. Куницына Е. Ю. Шекспир и шекспиризмы: к вопросу о взаимоотношении логоса и мифа. *Материалы научной конференции «Санкт-Петербург XVII век в диалоге эпох и культур»*. Санкт-Петербург : Санкт-Петербургское философское общество, 2000. С. 107–111.
7. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. Москва : Молодая гвардия, 2001. 564 с.
8. Луков В. А. Шекспиризация. *Компаративистика: современная теория и практика* : международная конференция и XIV съезд англистов, г. Самара, 13–15 сентября 2004 г. Самара, 2004. С. 388–403.
9. Морозов М. М. И снова о Шекспире. Москва : Наука, 1964. 116 с.
10. Ярцева В. Н. Шекспир и историческая стилистика. *Филологические науки*. 1964. № 1. С. 34–51.
11. Bloom H. Shakespeare: The Invention of the Human. Cambridge : Riverhead Books, 1999. 768 p.
12. Garber M. Shakespeare After All. New York : Anchor, 2005. 1008 p.
13. Siefring J. The Oxford Dictionary of Spakespearian Phrases. London : Oxford University Press, 2005. 654 p.
14. Shakespeare W. The Complete Works of William Shakespeare. San Diego : Canterbury Classics, 2014. 1392 p.

REFERENCES

1. Anikst A. Evolyutsiya stilya Shekspira [Evolution of the style of Shakespeare]. Moskva: Prosveshcheniye, 1993. 94 p. [in Russian and English].
2. Annenkov P. V. Literaturnye vospominaniya [Literary recollections]. / za red. N. K. Gey. Moskva: Vyshaya shkola, 1983. 276 p. [in Russian].
3. Zaharov N. V. Shekspir v tvorcheskoy evolyutsii Pushkina [Shakespeare in creative evolution of Pushkina]. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House, 2003. 150 p. [in Russian and English].
4. Kaplunenko O. M. Gendernye kharakteristika personazhey proizvedeniy V. Shekspira [Gender characteristics of characters of literary works of W. Shakespeare]. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo Soyuz, 2000. 264 p. [in Russian and English].
5. Krymova V. G. Shekspirovskoe nasledie [Shakespearian heritage]. Leningrad: Politizdat, 1988. 212 p. [in Russian and English].
6. Kunitsyna E. Yu. Shekspir I shekspirizmy: k voprosu o vzaimootnoshenii logosa i mifa [Shakespeare and shakespeareanisms: to the issue of interrelation of logos and myth]. *Materialy nauchnoy konferentsii «Sankt-Peterburg XVII vek v dialoge epokh i kultur»*. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskoe filosofskoe obshchestvo, 2000. P. 107–111 [in Russian].
7. Kunin A. V. Anglo-russkiy frazeologicheskiy slovar [English-Russian phraseological dictionary]. Moskva: Molodaya gvardiya, 2001. 564 p. [in Russian and English].
8. Lukov V. A. Shekspirizatsiya [Shakespearization]. *Komparativistika: sovremennaya teoriya i praktika: mezhndunarodnaya konferentsiya i XIV sezd anglistov, g. Samara, 13-15 sentyabrya 2004. Samara, 2004. P. 388–403* [in Russian and English].
9. Morozov M. M. I snova o Shekspire [About Shakespeare again]. Moskva: Nauka, 1964. 116 p. [in Russian and English].
10. Yartseva V. N. Shekspir i istoricheskaya stilistika. [Shakespeare and historical stylistics]. *Filologicheskie nauki*. 1964. № 1. P. 34–51 [in Russian and English].
11. Bloom H. Shakespeare: The Invention of the Human. Cambridge: Riverhead Books, 1999. 768 p. [in English].
12. Garber M. Shakespeare After All. New York: Anchor, 2005. 1008 p. [in English].
13. Siefring J. The Oxford Dictionary of Spakespearian Phrases. London: Oxford University Press, 2005. 654 p. [in English].
14. Shakespeare W. The Complete Works of William Shakespeare. San Diego: Canterbury Classics, 2014. 1392 p. [in English].